

Socio-cultural factors affecting the tendency toward childbearing among employed women in the Department of Education of Gonbad-e Kavus

Mohammad Ali Talebi ¹|Mina Valinasab²

1. Assistant professor, department of sociology, faculty of social sciences, payame noor university Tehran, Iran. E-mail: m.talebi@pnu.ac.ir
2. Master of Sociology, Payame Noor University, Bojnord, Iran. E-mail: ellawwv@gmail.com
-

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Keywords:

Cultural factors,
Female teachers,
Gonbadkavous,
Social factors,
Tendency to have
children.

ABSTRACT

Childbearing is an important phenomenon for all societies, especially countries that are below the replacement level. Due to its direct influence on fertility behavior and, as a result, population policies, the identification of the factors that influence the urge for childbearing has become a strategic priority. The objective of this investigation was to investigate the influence of social and cultural factors on the propensity for childbearing among female educators in Gonbad Kavous County. The research employed a survey methodology, and the statistical population consisted of all female instructors employed in the education sector of this county. Stratified random sampling was employed to select 331 individuals. The researcher developed a questionnaire that was validated thru content validity and whose reliability was confirmed by a Cronbach's alpha coefficient greater than 0.70. Data were gathered thru this questionnaire. Descriptive statistics and inferential statistical tests, such as linear regression analysis and Pearson correlation coefficient, were implemented to analyze the data. The results suggested that there is a statistically significant correlation between the disposition toward childbearing and social factors (fashion orientation, gender socialization, economic issues, and social participation) and cultural factors (parenting problems, religious issues, fatalism, and marital issues). The level of significance was less than 0.001, and the correlation coefficients ranged from 0.338 to 0.575. The regression analysis results also indicated that social and cultural factors collectively accounted for 63.5% of the variance in attitudes toward childbearing. The results suggest that policymakers should promote a more positive attitude toward reproduction by revising cultural policies, strengthening institutional support for working women, and promoting family-oriented models.

Cite this article: Talebi, M. A., Valinasab, M (2025). Socio-cultural factors affecting the tendency toward childbearing among employed women in the Department of Education of Gonbad-e Kavus. *Population Journal*, 31(130), 1-30.

© The Author(s).

Extended Abstract**Introduction**

Population is regarded as one of the fundamental pillars of national power and development, and its importance is exacerbated by the profound structural transformations that modernity has brought about, particularly those that affect family systems and fertility patterns (Tajbakhsh, 2020: 70). Although fertility may appear to be a biological event, it is a multifaceted socio-cultural phenomenon that is influenced by values, norms, and beliefs. This phenomenon is shaped at both the macro-level (political, social, and cultural environments) and the micro-level (individual attitudes, motivations, and intentions) (Keshavarz et al., 2012: 456; Haeri Mehruzi et al., 2017: 638). In the past few decades, Iran has experienced a significant decrease in fertility, which has decreased from 7.5 children per woman in the 1950s to approximately 1.7 in the 2020s (Azizmohammadi & Hamidi Dorbash, 2022: 135). This falls below the replacement level and contributes to the rapid aging of the population (Khadiouzadeh et al., 2017; Kazemi et al., 2025: 1051). Transformations in women's education, employment, gender roles, individualism, changing family values, and the rise of secular and modern lifestyles are strongly associated with these demographic shifts (Niazi et al., 2016: 111; Erfani & Shojaei, 2019: 127–128). In particular, working women, such as teachers, encounter distinctive tensions between professional responsibilities and motherhood, which can reduce their intentions to have children, particularly in situations where economic pressures, work-family conflicts, and limited institutional support persist (Javadi et al., 2023: 906; Asoudeh, 2022: 175). It is imperative to investigate the socio-cultural determinants of childbearing desire among female teachers, given the cultural diversity and demographic significance of Gonbad-e Kavous, and the fact that the total fertility rate in Golestan Province decreased to 1.8 in 2024, which is below the replacement threshold. Consequently, this research examines the social and cultural factors that influence the desire to have children among working women in the education sector of Gonbad-e Kavous.

Methodology

This study is classified as an applied research, and it utilized a descriptive-survey design. The statistical populace was comprised of all female educators employed in the education sector of Gonbad-e Kavous. The sample size was determined to be 313 using Cochran's formula, and participants were selected thru proportional stratified random sampling based on educational districts. Data were collected using a questionnaire that was developed by the researcher. The content validity of the questionnaire was verified by academic experts, and its reliability was substantiated by Cronbach's alpha coefficients exceeding 0.7. Descriptive statistics (frequency distributions and means) and inferential statistical tests—including Pearson correlation, ANOVA, and multiple regression—were implemented with SPSS to investigate the correlations between cultural factors, social factors, and childbearing desire.

Findings

The majority of respondents were married, held a master's degree, and had between 5 and 10 years of work experience, as indicated by the descriptive results. The mean score for social factors (2.69/5) and cultural factors (2.78/5) was below the theoretical midpoint, while the mean score for childbearing attitude (3.07/5) was at or near the neutral point. Significant positive correlations between childbearing desire and social variables, such as social participation, gender socialization, fatalism, and economic issues, were evident in inferential analyzes ($r = 0.338$ to 0.575 , $p < 0.001$). Additionally, there were substantial correlations between childbearing desire and cultural factors, including religious beliefs, marital issues, parental problems, cultural attitudes, and fashion orientation ($r = 0.338$ to

0.563, $p < 0.001$). The strong predictive power of the combined set of social and cultural variables was confirmed by multiple regression analysis, which revealed that they accounted for 63.5% of the variance in childbearing attitudes ($R^2 = 0.635$).

Conclusion and Discussion

The findings emphasize that the urge to have children among female teachers in Gonbad-e Kavous is significantly influenced by both social and cultural dimensions. Reproductive attitudes are significantly influenced by social variables, such as economic concerns, gender-role expectations, social participation, and fatalistic beliefs. Women's reproductive decisions are also substantially influenced by cultural components, including marital satisfaction, religious orientations, parental challenges, cultural norms, and lifestyle preferences. The results are consistent with previous national and international research that has illustrated the multifaceted nature of fertility behavior and the increasing influence of modern lifestyles, altered gender roles, and changing family values. Policymakers should enhance positive social discourse about childbearing, address cultural barriers, promote family-friendly work policies, strengthen institutional support systems for working women, and address cultural barriers in order to improve fertility intentions within this critical demographic group, as indicated by the results.

عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر تمایل به فرزندآوری در زنان شاغل

آموزش و پرورش گنبد کاووس

محمدعلی طالبی^۱، مینا ولی نسب^۲

۱. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور تهران ایران. M.talebi@pnu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه پیام نور بجنورد ایران. ellawwww@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی-پژوهشی	فرزندآوری پدیده‌ای مهم برای تمامی جوامع، به‌ویژه کشورهایی است که زیر سطح جانشینی قرار دارند. شناخت عوامل مؤثر بر تمایل به فرزندآوری به‌دلیل تأثیر مستقیم آن بر رفتار باروری و در نتیجه سیاست‌گذاری‌های جمعیتی به یکی از اولویت‌های راهبردی تبدیل شده است. این پژوهش با هدف بررسی اثر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر گرایش به فرزندآوری معلمان زن شهرستان گنبد کاووس انجام شده است. روش تحقیق پیمایشی است و جامعه آماری همه معلمان زن شاغل در آموزش و پرورش این شهرستان است که ۳۳۱ نفر از آنان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته بود که روایی آن به روش محتوایی و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ تأیید شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آزمون‌های آماری استنباطی، شامل ضریب هم‌بستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون خطی، استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد بین عوامل اجتماعی (مشارکت اجتماعی، مدرک‌رایی، جامعه‌پذیری جنسیتی و مسائل اقتصادی) و عوامل فرهنگی (مشکلات فرزندپروری، مسائل اعتقادی، تقدیرگرایی و مسائل زناشویی) رابطه معناداری با تمایل به فرزندآوری وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که سطح معناداری روابط کمتر از ۰/۰۰۱ و ضرایب هم‌بستگی در بازه ۰/۳۳۸ تا ۰/۵۷۵ قرار داشت. نتایج تحلیل رگرسیون نیز نشان می‌دهد عوامل اجتماعی و فرهنگی در مجموع ۶۳/۵ درصد از تغییرات نگرش به فرزندآوری را تبیین می‌کنند. براساس نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران با بازنگری در سیاست‌های فرهنگی، تقویت حمایت‌های نهادهای از زنان شاغل و ترویج الگوهای خانواده‌محور زمینه ارتقای نگرش مثبت به فرزندآوری را فراهم کنند.
کلیدواژه‌ها: عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، گرایش به فرزندآوری، گنبد کاووس، معلمان زن.	استناد: طالبی، محمدعلی؛ ولی نسب، مینا؛ (۱۴۰۴). عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر تمایل به فرزندآوری در زنان شاغل آموزش و پرورش گنبد کاووس. فصلنامه جمعیت، ۲ (۱۳۰)، ۳۰-۱. © نویسندگان.

مقدمه

جمعیت از جمله ارکان بنیادین اقتدار و پیشرفت هر جامعه‌ای به‌شمار می‌رود و ضرورت دارد در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای به‌طور جدی مدنظر قرار بگیرد. هم‌زمان با گسترش جریان‌های مدرنیته، دگرگونی‌های عمیقی در ساختار خانواده و نظام ارزش‌های مرتبط با آن به‌وجود آمده؛ به‌طوری‌که اساس نهاد خانواده را با تغییرات چشمگیری مواجه کرده است. یکی از مهم‌ترین نمودهای این تحول دگرگونی در الگوی باروری افراد است (تاج‌بخش، ۱۳۹۹: ۷۰).

باروری، که مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در رشد جمعیت است، طی سال‌های اخیر در بسیاری از کشورها با سطوح مختلف توسعه‌یافتگی روندی کاهشی داشته است (محمودیان و محمودیانی، ۱۳۹۳: ۱۱۶). اگرچه باروری به‌ظاهر رفتاری طبیعی و بی‌واسطه به‌نظر می‌رسد، درواقع امری پیچیده است که از ارزش‌ها، هنجارهای اجتماعی و باورهای فرهنگی افراد تأثیر می‌پذیرد (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۵۶)؛ بنابراین، باروری را می‌توان پدیده‌ی اجتماعی چندلایه‌ای دانست که در دو سطح تحلیل می‌شود: در سطح کلان، مؤلفه‌هایی مانند شرایط اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و محیطی بر جهت‌گیری کلی آن تأثیر می‌گذارند. در سطح خرد نیز باورها، تمایلات و انگیزه‌های فردی نقش مهمی در تصمیم‌گیری افراد درباره‌ی فرزندآوری ایفا می‌کنند (حائری مهریزی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۳۸). با توجه به پیامدهای گسترده‌ی باروری در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی شناخت دقیق عوامل مؤثر بر تصمیمات فرزندآوری، شامل متغیرهای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و روان‌شناختی، برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اهمیت زیادی دارد؛ زیرا در این صورت می‌توانند مداخلات و سیاست‌های حمایتی مناسبی را طراحی کنند (کاظمی و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۰۵۱).

امروزه کاهش تمایل به فرزندآوری به یکی از دغدغه‌های مهم نهاد خانواده تبدیل شده است و عاملی تهدیدکننده برای پایداری آن تلقی می‌شود. اگرچه عده‌ای ریشه‌ی این کاهش را در مسائل اقتصادی می‌جویند و برخی دیگر آن را ناشی از مؤلفه‌های فرهنگی می‌دانند، می‌توان این روند را بیشتر بازتابی از دگرگونی در ارزش‌ها و نگرش‌های مرتبط با نهاد خانواده دانست (چابکی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۵). کشور ایران به‌منزله‌ی جامعه‌ای درحال‌تغییر از منظر ساختار جمعیتی و سطح توسعه با کاهش چشمگیر نرخ باروری روبه‌رو است. این کاهش بازتابی از دگرگونی‌های گسترده در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و نیز گذار از سبک‌های سنتی به الگوهای مدرن در بستر جامعه‌ی ایران به‌شمار می‌رود (راد و ثوابی، ۱۳۹۴: ۱۲۷). براساس آمار بانک جهانی، نرخ باروری ایران طی بیش از چهار دهه گذشته کاهش چشمگیری داشته است؛ به‌گونه‌ای که این نرخ از حدود ۷/۵ فرزند در دهه ۱۳۳۰ به حدود ۱/۷ فرزند در دهه ۱۴۰۰ رسیده است.

(عزیزمحمدی و حمیدی دورباش، ۱۴۰۱: ۱۳۵). این کاهش، نشانه‌ای از تأثیر عوامل متنوع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر رفتار باروری در ایران است. در نتیجه این روند نزولی تخمین زده شده بود که نرخ رشد جمعیت کشور نیز در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۸، ۱۴۰۳-۱۴۰۴ و ۱۴۰۴ به ترتیب به ۱/۳۲، ۱/۱۳ و در نهایت ۱ درصد کاهش یابد (خدیوزاده و همکاران، ۱۳۹۷؛ کاظمی و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۰۵۱)؛ با این حال، طبق آمار منتشرشده در مرکز آمار ایران این شاخص به زیر ۱ درصد رسیده و در دوره ۱۴۰۰-۱۴۰۵ برابر ۰/۷۲ درصد برآورد شده است؛ به طوری که در سال ۱۴۰۴ از هر ۱۰۰ نفر جمعیت ایران ۸ نفر در سنین ۶۵ و بیشتر هستند؛ در حالی که در سال ۱۳۹۵ از هر ۱۰۰ نفر جمعیت کشور ۶ نفر در این سنین بودند. براساس گزارش‌های قبلی، نرخ باروری کل در استان گلستان در سال ۱۴۰۳ برابر با ۱/۸ فرزند به ازای هر زن بود که کمتر از نرخ جایگزینی مورد نیاز (۲,۱ تا ۲,۵) است. شهرستان گنبدکاووس، یکی از شهرستان‌های مهم و پرجمعیت استان گلستان، نقش مهمی در این نرخ ایفا می‌کند. این شهرستان در شمال شرق ایران و در بخش شرقی استان گلستان واقع شده است و اقلیمی معتدل و نیمه مرطوب دارد.

کاهش نرخ باروری کل به زیر سطح جانشینی و کاهش سالانه جمعیت یکی از مسائل جدی و نگران‌کننده امروز جامعه ایران است (جوادی و همکاران، ۱۴۰۲: ۹۰۶). باروری سطح جانشینی مفهومی است که با وجود ساده بودن، تلقی درستی از آن میان برخی محققان جمعیتی و سیاست‌گذاران وجود ندارد. باروری سطح جانشینی یعنی سطحی از باروری مورد نیاز که جمعیت بتواند خود را جایگزین کند (نوبخت و همکاران، ۱۴۰۲: ۶). باروری زیر سطح جانشینی و نگرانی‌ها درباره پیامدهای آن موضوعی جدید نیست؛ درواقع می‌توان گفت نابرابری در نرخ تولد و مرگ از قدیمی‌ترین تهدیدها برای جمعیت‌هاست. در طول تاریخ، رشد جمعیت معمولاً کند و نامنظم بوده و نرخ تولد و مرگ تاحدودی متعادل بوده‌اند، اما در چند قرن اخیر، به‌ویژه پس از سال ۱۹۵۰، کاهش سریع مرگ‌ومیر در مقایسه با باروری به رشد سریع جمعیت منجر شده است (مورگان و تیلور، ۲۰۰۶: ۱). به‌طور مشخص، تداوم باروری پایین‌تر از سطح جانشینی به سالخوردگی سریع جمعیت، کاهش اندازه نیروی کار و کاهش کلی جمعیت می‌انجامد. این تغییرات ممکن است پیامدهای منفی زنجیره‌ای داشته باشند (تایتلبام و وینر، ۱۹۸۷)؛ همچنین پیر شدن شدید جمعیت پایداری برنامه‌های حمایتی از سالمندان را به خطر می‌اندازد (مورگان، ۲۰۰۳). باروری زیر سطح جانشینی سبب سالخوردگی جمعیت و کاهش نسبت افراد شاغل به بازنشسته می‌شود. این امر فشار مالی بر دولت‌ها را افزایش می‌دهد؛ به‌ویژه در هزینه‌های

بازنستستگی و مراقبت‌های بهداشتی؛ با این حال، باروری خیلی پایین می‌تواند استاندارد زندگی را تضعیف کند، ولی باروری کمی پایین‌تر از سطح جانشینی ممکن است به بهبود استاندارد زندگی کمک کند (لی و میسون، ۲۰۱۴). تحولات باروری در ایران، که به کاهش چشمگیر آن به‌ویژه در دو دهه گذشته منجر شده است، با حساسیت‌هایی مرتبط با موضوعاتی مانند کاهش رشد جمعیت آینده، کمبود نیروی انسانی کافی، پیری جمعیت و مشکلات ناشی از آن مطرح شده است (نوبخت و همکاران، ۱۴۰۲: ۶).

به دنبال این تحولات جمعیتی و کاهش چشمگیر نرخ باروری توجه به عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر تصمیم‌گیری افراد درباره فرزندآوری اهمیت دوچندانی می‌یابد. یکی از مهم‌ترین این عوامل تغییر در موقعیت زنان و نگرش آنان به ازدواج و مادری است. افزایش سطح تحصیلات زنان و ورود گسترده دختران به دانشگاه‌ها در سال‌های اخیر موجب تحولاتی اساسی در نگرش و رفتار آنان شده است. این تغییرات نه تنها به افزایش آگاهی و مهارت‌های فردی منجر شده، بلکه بر تأخیر در سن ازدواج، کاهش دوره باروری، آگاهی از تنظیم خانواده، کاهش تولدهای ناخواسته و نیز فراهم شدن فرصت‌های شغلی تأثیر مستقیم داشته است (نیازی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۱). مطالعات متعدد نشان می‌دهند با افزایش سطح تحصیلات زنان تمایل به فرزندآوری کاهش می‌یابد؛ به‌ویژه میان زنان تحصیل کرده و دارای موقعیت اقتصادی بهتر، که نگرانی‌هایی مانند آینده فرزندان و تداخل نقش مادری با برنامه‌های شغلی و فردی را عامل اصلی تمایل نداشتن به فرزندآوری می‌دانند. این امر نشان می‌دهد صرف حمایت‌های اقتصادی نمی‌تواند تعیین‌کننده باشد، بلکه نگرش‌های فرهنگی و سبک زندگی مدرن نقش پررنگ‌تری ایفا می‌کنند (عرفانی و شجاعی، ۱۳۹۸: ۱۲۷-۱۲۸).

علاوه بر این، رشد فردگرایی، گسترش سکولاریسم، تضعیف باورهای مذهبی و تغییر در ارزش‌های خانوادگی سنتی زمینه‌ساز تغییرات گسترده‌ای در الگوهای باروری شده‌اند (رستگار خالد و محمدی، ۱۳۹۴: ۱۵۹). در چنین بستری، نقش مادری نیز بازتعریف شده است؛ به گونه‌ای که دیگر تنها یا اصلی‌ترین نقش زنانه تلقی نمی‌شود. بسیاری از زنان مادری را کنار دیگر نقش‌های اجتماعی و حرفه‌ای خود می‌بینند و آن را نه هدف اصلی ازدواج، بلکه یکی از گزینه‌های ممکن در مسیر زندگی می‌دانند. این تغییر نگرش همراه با پررنگ شدن هویت‌های تحصیلی، شغلی و اجتماعی زنان به کاهش تمایل برای فرزندآوری انجامیده است (اسحاقی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳۰-۱۳۱). درنهایت، متغیرهایی چون نگرش به بدن، میزان امید به آینده و باورهای دینی نیز از جمله عوامل مؤثر دیگر در این حوزه‌اند که می‌توانند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر تصمیم به داشتن یا نداشتن فرزند تأثیرگذار باشند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱).

از جمله عواملی که در کنار نگرش‌های فرهنگی بر تمایل به فرزندآوری تأثیرگذارند، شرایط شغلی و وضعیت اشتغال زنان است. کارمند بودن می‌تواند مانعی برای قصد فرزندآوری زنان باشد؛ بنابراین، حمایت‌های دولتی مانند دورکاری، افزایش مرخصی‌ها، ایجاد مهدکودک‌های باکیفیت و همکاری بیشتر با زنان شاغل می‌تواند بر کاهش این مانع تأثیر بگذارد (جوادی و همکاران، ۱۴۰۲: ۹۰۶). با افزایش مشکلات شهری و چالش‌های روزمره، زنان شاغل، به‌ویژه در محیط‌های دانشگاهی، نیز از این مسائل تأثیر می‌پذیرند؛ حتی در شرایطی که سیاست‌های رسمی دولت با هدف حمایت از فرزندآوری جوانان طراحی شده‌اند (آسوده، ۱۴۰۱: ۱۷۵). از آنجا که باروری رابطه‌ای مستقیم با تحولات جمعیتی دارد، بررسی تأثیر این عوامل بر رفتار باروری برای جمعیت‌شناسان اهمیت دارد (جوادی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۱۸).

به‌طور کلی ایران در چند سال گذشته با تغییرات گوناگون ارزشی و نگرشی در زمینه مسائل باروری، ازدواج و خانواده مواجه بوده است. نسل جدید فرزند را محل آسایش، گران‌قیمت و پرهزینه می‌داند؛ همچنین با توجه به اینکه والدین دیگر خواسته‌های خود را از لحاظ عواطف در فرزندان نمی‌یابند، تمایلی برای فرزندآوری بیشتر ندارند (حسینی، ۱۳۹۳: ۳۶). گسترش هنجارهای مخالف داشتن خانواده بزرگ میان والدین، خویشان، دوستان و شبکه‌های اجتماعی، که فرد به‌طور تنگاتنگ با آن‌ها در کنش و واکنش است، می‌تواند عامل تشویق‌کننده‌ای برای انتخاب الگوی خانواده بی‌فرزند یا تک‌فرزند باشد؛ همچنین، رشد روزافزون این نگرش که با آمدن فرزند، شرایط اقتصادی، روابط زناشویی، نگرش اطرافیان و احساس امنیت و رضایت از زندگی فرد بد و بدتر می‌شود به‌طور مستقیم بر نیت فرد به داشتن فرزند دیگر تأثیر منفی می‌گذارد؛ بنابراین، میان خانواده‌ها نگرش به فرزند بنا به دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اجتماعی، روانی و بهداشتی تحت تأثیر قرار گرفته است؛ به‌طوری‌که سبب کاهش باروری در جامعه ایران شده است (عرفانی، ۱۳۹۲: ۱۵).

پژوهش‌های پیشین بیشتر به‌صورت کلی به این موضوع پرداخته‌اند و کمتر به شرایط ویژه جوامع منطقه‌ای و گروه‌های خاص توجه کرده‌اند. شهرستان گنبد کاووس، واقع در استان گلستان، با ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی خاص خود، مانند تنوع قومیتی و وضعیت اشتغال زنان، بستری مناسب برای بررسی دقیق‌تر عوامل مؤثر بر گرایش به فرزندآوری است. زنان فرهنگی این شهرستان به‌دلیل نقش اجتماعی و تحصیلاتشان گروهی مهم برای مطالعه محسوب می‌شوند؛ همچنین شناخت عوامل مؤثر بر تصمیم‌های آن‌ها می‌تواند به درک بهتر وضعیت باروری در این منطقه کمک کند. این مطالعه می‌تواند نیاز به تحقیقات محلی و اختصاصی‌تر را نشان دهد؛ از این‌رو هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر

بر گرایش به فرزندآوری زنان فرهنگی شهرستان گنبد کاووس است. در راستای موارد طرح شده، سؤالات اصلی پژوهش عبارت‌اند از:

۱. آیا بین عوامل اجتماعی و گرایش به فرزندآوری معلمان زن ارتباط معناداری وجود دارد؟
۲. آیا بین عوامل فرهنگی و گرایش به فرزندآوری معلمان زن ارتباط معناداری وجود دارد؟
۳. کدام یک از متغیرهای جمعیت‌شناختی (مانند تحصیلات، وضعیت تأهل و سن) بر نگرش به فرزندآوری مؤثرند؟

پیشینه تجربی

پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج کشور در زمینه عوامل مؤثر بر تمایل به فرزندآوری انجام شده است که هریک ابعادی از این پدیده اجتماعی را بررسی کرده‌اند، اما با توجه به بومی بودن مسئله، بیشتر به پژوهش‌های داخلی اشاره می‌شود؛ برای نمونه مطالعه غفاری و عابدی (۱۴۰۳) فرزندآوری را یکی از عناصر کلیدی در تحولات جمعیتی معرفی می‌کند و آن را مسئله‌ای مهم در حوزه مطالعات اجتماعی می‌داند. از نگاه این پژوهش، فرزندآوری مفهومی چندوجهی و چالش‌برانگیز است که متأثر از مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی و فرهنگی قرار دارد و تصمیم‌گیری زوجین درباره داشتن یا نداشتن فرزند را جهت‌دهی می‌کند. با توجه به نتایج این پژوهش، می‌توان گفت عوامل اجتماعی و فرهنگی نقشی اساسی در شکل‌گیری نگرش و رفتار فرزندآوری دارند. این موضوع به‌ویژه درباره زنان فرهنگی (معلمان)، که اغلب در معرض آموزش و تجربه‌های متفاوت فرهنگی هستند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ بنابراین، توجه به ابعاد فرهنگی و اجتماعی در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی امری ضروری است و در پیش گرفتن رویکردهای تشویقی متناسب با زمینه‌های فرهنگی می‌تواند در افزایش تمایل زوجین، به‌ویژه زنان فرهنگی، به فرزندآوری مؤثر واقع شود.

براساس پژوهش عربی و همکاران (۱۴۰۲) عوامل فرهنگی و اجتماعی، نقشی مهم در تمایل زوجین به فرزندآوری دارند. به‌طور خاص، عواملی مانند پیگیری سیاست برابری جنسیتی در نظام آموزشی و حرفه‌ای، رواج سبک زندگی مدرن، میزان انسجام و سازگاری زوجین و وضعیت مسکن و اشتغال زنان جوان از جمله مؤلفه‌هایی هستند که با شدت بیشتری بر رفتار و نگرش فرزندآوری تأثیرگذارند.

پژوهش شمس و نجفی (۱۴۰۰) با رویکردی فرهنگی-دینی به تحلیل یکی از عوامل مهم در کاهش تمایل به فرزندآوری پرداخته است که کمتر مدنظر قرار دارد؛ همچنین نقش گفتمان‌های نوظهور به‌ویژه فمینیسم را در نگرش زنان به مادری و فرزندآوری به چالش کشیده

است. نویسندگان در این مطالعه با استناد به آموزه‌های قرآنی و روایات اهل بیت (ع) تلاش کرده‌اند نشان دهند که در نگرش اسلامی، مادری نه تنها مسئولیتی طبیعی، بلکه جایگاهی متعالی و اساس شکل‌گیری خانواده و تداوم نسل بشری است. درمقابل، نگرش فمینیستی با برجسته‌سازی استقلال فردی، اولویت دادن به اشتغال و نادیده گرفتن میل فطری به مادری، به کاهش نرخ فرزندآوری دامن زده و نوعی گسست میان زن و نقش هویتی و زیستی او ایجاد کرده است.

در پژوهش بگی و همکاران (۱۴۰۰) تمایلات و ترجیحات باروری یکی از مهم‌ترین تعیین‌کننده‌های رفتار فرزندآوری در جوامع مدرن دانسته شده‌اند؛ جوامعی که در آن‌ها زوجین از قدرت تصمیم‌گیری بیشتری درباره تعداد فرزندان و زمان تولد آن‌ها برخوردارند. این مطالعه با تحلیل داده‌های «پیمایش ملی خانواده» در سطح کشور تصویر جامعی از تمایلات واقعی زوجین به فرزندآوری و موانع مرتبط با آن در ایران ارائه داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد بسیاری از افراد، به‌ویژه کسانی که یک فرزند یا کمتر دارند، تمایلی به داشتن فرزند بیشتر نداشتند. این امر حاکی از تغییر الگوی ارزشی و نگرشی خانواده‌ها درباره فرزندآوری در جامعه کنونی ایران است.

نتایج پژوهش مصطفوی (۱۳۸۳)، که اطلاعات آن به روش اسنادی و مراجعه به آمارهای جمعیتی گردآوری شده است، نشان می‌دهد کاهش میزان باروری در ایران از عوامل فرهنگی چون سن ازدواج و تحصیلات زن و شوهر، محل سکونت و همچنین کاهش مرگ‌ومیر کودکان تأثیر پذیرفته است.

مطالعه پدرو^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در چارچوبی روان‌شناختی و رفتاری به بررسی نقش تهدید درک‌شده از ناباروری و پیامدهای آن بر قصد پیش‌بینی فرزندآوری پرداخته است. براساس نتایج این مطالعه، ادراک زنان از سلامت باروری خود، حتی پیش از مواجهه واقعی با ناباروری، می‌تواند تأثیر عمیقی بر تمایل تولیدمثل آن‌ها داشته باشد. این مسئله از منظر فرهنگی و اجتماعی نیز مهم است؛ زیرا در بسیاری از جوامع، از جمله ایران، باورهای فرهنگی و تابوهای اجتماعی به ناباروری، اضطراب و نگرانی‌هایی را در زنان ایجاد می‌کند که ممکن است آن‌ها را برای تصمیم‌گیری به فرزندآوری مردد کند.

پژوهشی که تسا^۲ (۲۰۱۹) در کشورهای اروپایی انجام داده، به بررسی اندازه خانواده‌ها و نگرش‌ها به فرزندآوری پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهند گرایش به خانواده‌های کوچک‌تر

1. Pedro

2. Testa

(به‌ویژه خانواده‌های دو فرزندی) در بیشتر کشورهای اروپایی به هنجاری فرهنگی تبدیل شده است. این مطالعه همچنین تأکید می‌کند که نگرش‌های فردی و جمعی به نقش خانواده و فرزندآوری تأثیر قابل توجهی بر تصمیم‌گیری واقعی درباره فرزندآوری دارند. علاوه‌براین، نتایج نشان می‌دهد عوامل فرهنگی مانند ارزش‌های خانوادگی، حمایت اجتماعی و انتظارات جنسیتی، در کنار عوامل اقتصادی، نقش مهمی در شکل‌دهی به این نگرش‌ها دارند. تغییرات فرهنگی و اجتماعی، که به افزایش اهمیت استقلال فردی و تأخیر در تشکیل خانواده منجر می‌شوند، از دلایل اصلی کاهش تمایل به داشتن فرزندان بیشتر معرفی شده‌اند. به‌طور کلی، این مطالعه تأکید می‌کند بررسی رفتار باروری بدون در نظر گرفتن زمینه‌های فرهنگی و نگرشی نمی‌تواند تصویر کاملی از روندهای باروری در اروپا ارائه دهد.

پژوهش سوبوتکا و بوجوان (۲۰۱۴) به بررسی ایده خانواده دوفرزندی به‌عنوان هنجار فرهنگی غالب در اروپا پرداخت. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد در بیشتر کشورهای اروپایی، داشتن دو فرزند همچنان «معیار طلایی» یا الگوی ایده‌آل خانواده تلقی می‌شود و این نگرش فرهنگی به‌طور مستقیم بر تصمیمات باروری و تعداد فرزندان خانواده‌ها تأثیرگذار است. این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که حتی در کشورهایی که نرخ باروری کلی پایین‌تر از سطح جانشینی است، تمایل به داشتن دو فرزند به‌منزله هدف باروری غالب باقی می‌ماند و این موضوع نشان‌دهنده تثبیت این هنجار فرهنگی است. علاوه‌براین، نویسندگان بیان می‌کنند که عوامل فرهنگی، به‌ویژه انتظارات اجتماعی و فشارهای هنجاری، نقش مهمی در حفظ این الگو دارند و تغییرات اقتصادی یا ساختاری به‌تنهایی نمی‌توانند به کاهش این نگرش منجر شوند. درنهایت، مطالعه تأکید می‌کند درک عمیق‌تر از نقش فرهنگ و هنجارها برای طراحی سیاست‌های جمعیتی مؤثر ضروری است.

با توجه به بررسی و مرور تحقیقات داخلی و خارجی پیشین می‌توان نتیجه گرفت که بسیاری از پژوهش‌های داخلی، تمرکز اصلی خود را بر متغیرهای اجتماعی مؤثر بر فرزندآوری قرار داده‌اند؛ متغیرهایی مانند وضعیت اقتصادی، سطح تحصیلات، اشتغال، سن ازدواج و نوع روابط خانوادگی. این تمرکز تا حدی منطقی به‌نظر می‌رسد؛ چراکه عوامل اجتماعی در سال‌های اخیر به‌صورت ملموس‌تری با کاهش نرخ فرزندآوری ارتباط داشته‌اند و پیامدهای مستقیمی بر تصمیم‌گیری زوجین داشته‌اند؛ باین‌حال، در بسیاری از این مطالعات، نقش عوامل فرهنگی به‌صورت محدود و سطحی بررسی شده‌اند. عوامل فرهنگی درواقع لایه‌های عمیق‌تری از واقعیت اجتماعی هستند که تأثیر آن‌ها بر فرزندآوری غیرمستقیم، اما بسیار بنیادین است. پژوهش حاضر با ترکیب دو بعد اجتماعی و فرهنگی و بررسی هم‌زمان متغیرهای مرتبط تلاش

می‌کند تصویری جامع‌تر و دقیق‌تر از عوامل مؤثر بر گرایش به فرزندآوری زنان فرهنگی ارائه دهد و به غنای مطالعات پیشین بیفزاید.

مبانی نظری

طرحی مفهومی اسپینگلر

اسپینگلر^۱ (۱۹۶۶) طرحی مفهومی برای تحلیل عواملی مطرح کرد که بر تصمیم‌گیری درباره داشتن فرزند تأثیر دارند. او بر این باور بود که تصمیم‌گیری برای آوردن فرزند اضافی تابع سه مؤلفه اصلی نظام اولویت‌ها، نظام هزینه‌ها و سطح درآمد است. نظام اولویت‌ها به این اشاره می‌کند که زوجین چگونه ارزش داشتن فرزند اضافی را در مقایسه با دیگر اقلام یا اهداف موجود در زندگی‌شان می‌سنجند. نظام هزینه‌ها نیز به هزینه‌های مرتبط با داشتن یک فرزند اضافی به هزینه‌های سایر کالاها یا خدمات می‌پردازد و شامل هزینه‌های مالی، زمان و فعالیت‌های مرتبط می‌شود. سطح درآمد نیز نشان‌دهنده میزان انرژی و زمانی است که زوج برای تحقق اهدافشان در زندگی در اختیار دارند. اسپینگلر استدلال می‌کند که احتمال تصمیم به داشتن فرزند دیگر رابطه مستقیمی با ارزش نسبی فرزند و میزان منابع موجود برای دستیابی به اهداف دارد؛ درحالی‌که با هزینه‌های پیش‌بینی‌شده برای این تصمیم رابطه‌ای معکوس خواهد داشت. این طرح برای تحلیل تفاوت‌های باروری میان گروه‌ها و بررسی تغییرات بلندمدت در نرخ باروری کاربردهای گسترده‌ای پیدا کرده است (منصوریان و خوش‌نویس، ۱۳۸۵).

نظریه درآمد نسبی ریچارد استرلین

این نظریه بر این اصل تأکید دارد که نرخ تولدها لزوماً بازتابی از وضعیت اقتصادی نیست، بلکه به سطح زندگی‌ای که فرد به آن عادت کرده است مربوط می‌شود. به باور استرلین^۲، استاندارد زندگی که فرد در دوران کودکی تجربه کرده است، معیاری برای ارزیابی فرصت‌های اقتصادی او در بزرگسالی خواهد بود. اگر فرد بتواند به راحتی درآمد خود را در مقایسه با استاندارد زندگی دوران کودکی افزایش دهد، احتمالاً علاقه‌مند به ازدواج زودهنگام و داشتن فرزندان بیشتر خواهد بود. استرلین تلاش می‌کند پاسخ این پرسش را بیابد که چه عواملی بر فرصت‌ها و مزایای افراد در آغاز بزرگسالی تأثیر می‌گذارند. او این مسئله را با بررسی رابطه میان چرخه‌های شغلی و واکنش‌های جمعیتی به این چرخه‌ها تحلیل می‌کند. در جوامعی که دولت‌ها محدودیتی ایجاد

1. Spengler

2. Sterling

نمی‌کنند، مشاغل طولانی‌مدت (حدود ۱۵ سال) می‌توانند انگیزه‌ای برای مهاجرت، ازدواج و فرزندآوری باشند. این وضعیت به ساختار سنی جامعه نیز بستگی دارد. اگر تعداد افراد جوان کم باشد، رقابت شغلی شدید و حفظ استاندارد زندگی برای افراد دشوار می‌شود؛ در نتیجه تمایل به ازدواج و فرزندآوری کاهش می‌یابد. نوسانات در نسبت جمعیت جوان نتیجه تغییرات نرخ تولد است، که این تغییرات از الگوی ازدواج و فرزندآوری افراد تأثیر می‌پذیرد (اوچس و روت^۱، ۱۹۹۸).

مدل دین‌داری گلاک و استارک

مطالعات جامعه‌شناختی نشان می‌دهند که مذهب در شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای مرتبط با فرزندآوری نقش چندوجهی دارد. فرضیه «گروه اقلیت» نشان می‌دهد که موقعیت حاشیه‌ای برخی گروه‌های مذهبی ممکن است با الگوهای خاصی از باروری همراه باشد، چراکه این گروه‌ها با تمایل به حفظ هویت و انسجام فرهنگی خود، نرخ باروری بالاتری را حفظ می‌کنند. برای بررسی دقیق‌تر این رابطه، مدل دین‌داری گلاک و استارک^۲ به کار گرفته می‌شود که دین‌داری را در چهار بعد «باور»، «عمل»، «تجربه» و «دانش» تعریف می‌کند (گلارک و استارک، ۱۹۶۵؛ بوورول، ۱۹۹۹). این ابعاد نشان می‌دهند تأثیر دین بر باروری تنها به مناسک ظاهری محدود نیست، بلکه باید به عمق باورهای دینی، تجربه‌های معنوی و دانش فرد از آموزه‌های دینی نیز توجه کرد؛ به‌ویژه در جوامع مدرن که دنیوی شدن در حال گسترش است، تجربه و معنای فردی دین می‌تواند نقش مهم‌تری در اعمال جمعی و نهادینه‌شده ایفا کنند (پترسون و هاگرد، ۱۳۸۳؛ سراج‌زاده و توکلی، ۱۳۸۰)؛ بنابراین، تحلیل جامع از دین‌داری و باروری نیازمند نگاهی ترکیبی است که هم به ساختارهای اجتماعی و هم به محتوای الهیاتی ادیان مختلف توجه کند.

جامعه‌پذیری جنسیتی

براساس دیدگاه ریتزر، جامعه‌پذیری جنسیتی نقش مهمی در تثبیت نابرابری‌های ساختاری ایفا می‌کند؛ به‌طوری‌که زنان اغلب در موقعیت‌های تبعی و مطیع قرار می‌گیرند. این تبعیت نه‌تنها در روابط خانوادگی و زناشویی، بلکه در تصمیم‌گیری‌های مهمی مانند تعداد فرزندان مشاهده می‌شود؛ درحالی‌که مردان با جامعه‌پذیری مستقل به قدرت و نفوذ بیشتری دست می‌یابند، زنان در حضور مردان بیشتر حالت انفعال می‌گیرند؛ باین‌حال، تغییرات فرهنگی، آگاهی جنسیتی و ورود زنان به عرصه‌های اجتماعی، به‌ویژه پس از دهه ۱۹۷۰، به بازتعریف نقش‌های زناشویی

1. Ochs and Ruth
2. Glock and Stark

انجامیده و نگاه عقلانی‌تری به موضوع فرزندآوری داده است (صحرائیان، ۱۳۸۹)؛ همچنین توضیح می‌دهد که نهادهایی چون خانواده، مدرسه و رسانه‌ها چگونه این نقش‌ها را تقویت می‌کنند. به این ترتیب، گرچه بارداری از ویژگی‌های زیستی زنان است، تصمیم‌گیری درباره فرزندآوری و تعداد فرزندان از جایگاه اجتماعی فرد و نگرش‌های جنسیتی تأثیر می‌پذیرد؛ در نتیجه فرزندآوری از فرایندی فقط زیستی، به کنشی اجتماعی و عقلانی تبدیل شده است که متأثر از جامعه‌پذیری و تغییر نقش‌های جنسیتی است (ساروخانی، ۱۳۷۰).

تئوری «فرهنگ فقر»

در بسیاری از جوامع، به‌ویژه در فرهنگ‌های سنتی و طبقات فرودست، نگرش تقدیرگرایانه به زندگی امری رایج است. این نگرش در حوزه فرزندآوری نیز نمود بارزی دارد؛ به‌گونه‌ای که افراد تولد فرزند را امری خارج از کنترل خود و وابسته به خواست الهی یا سرنوشت می‌دانند؛ باورهایی مانند «هر که را دندان دهد، نان دهد» گویای همین طرز تلقی‌اند. در چنین نگرشی، تصمیم‌گیری عقلانی و برنامه‌ریزی‌شده برای تعداد فرزندان جای خود را به پذیرش منفعلانه شرایط می‌دهد و مسئولیت فردی را کاهش می‌دهد. این گرایش می‌تواند یکی از موانع جدی در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و آگاه‌سازی در حوزه باروری باشد. در این راستا، تئوری «فرهنگ فقر» اسکار لوئیس^۱ نقش قابل‌توجهی در تحلیل این پدیده دارد. لوئیس فقر را نه فقط وضعیتی اقتصادی، بلکه خرده‌فرهنگی می‌داند که با ویژگی‌هایی همچون بی‌اعتمادی به نهادها، احساس بی‌قدرتی و تقدیرگرایی شناخته می‌شود. این خرده‌فرهنگ میان طبقات پایین جامعه و در بسترهایی که تغییرات سریع یا تضادهای فرهنگی وجود دارد، بازتولید می‌شود. در چنین شرایطی، فرزندآوری اغلب بدون محاسبه و برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد و والدین آن را در امتداد خواست سرنوشت تفسیر می‌کنند؛ بنابراین، تقدیرگرایی به‌منزله یکی از مؤلفه‌های فرهنگ فقر می‌تواند عاملی کلیدی در تبیین رفتارهای باروری باشد (محسنی تبریزی، ۱۳۷۸).

با توجه به مجموعه نظریه‌های مطرح‌شده مسئله اصلی این پژوهش بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر تمایل به فرزندآوری میان معلمان زن شاغل در آموزش و پرورش شهرستان گنبد کاووس است؛ به این معنا که چرا با وجود قرار داشتن در جایگاه اجتماعی و شغلی به‌نسبت پایدار، برخی زنان همچنان تمایل کمتری به داشتن فرزند دارند یا تصمیم‌گیری در این زمینه را به تعویق می‌اندازند. نظریه اشپینگلر این مسئله را از زاویه نظام اولویت‌ها، هزینه‌ها و منابع تبیین می‌کند؛ بدین معنا که زنان فرهنگی در مقایسه با نسل‌های پیشین، فرزندآوری را در تعارض با

1. Oscar Lewis

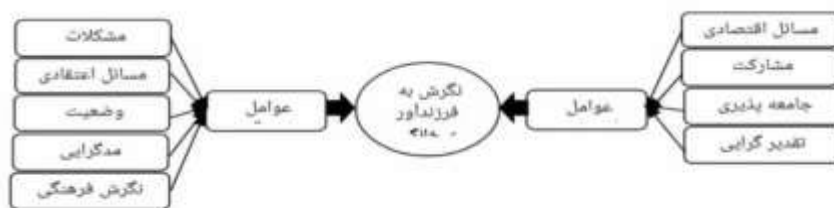
اهداف حرفه‌ای یا کیفیت زندگی می‌دانند. نظریه استرلین نیز نشان می‌دهد در صورت درک ناکافی از بهبود نسبی شرایط اقتصادی به دوران کودکی، انگیزه برای فرزندآوری کاهش می‌یابد. مدل دین‌داری گلاک و استارک و نظریه جامعه‌پذیری جنسیتی نیز مشخص می‌کنند که چگونه باورهای دینی، نقش‌های سنتی جنسیتی و تجربه‌های اجتماعی، نگرش زنان به فرزندآوری را متأثر می‌کنند. در نهایت، فرهنگ فقر و نگرش تقدیرگرایانه در برخی سطوح فرهنگی جامعه می‌تواند سبب پذیرش منفعلانه در برابر فرزندآوری یا نبود برنامه‌ریزی آگاهانه شود؛ بنابراین، تحقیق حاضر به دنبال آن است که از رهگذر این دیدگاه‌ها، ابعاد اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر تمایل به فرزندآوری زنان تحصیل کرده و شاغل در آموزش و پرورش را شناسایی و تبیین کند.

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به ادبیات نظری و پیشینه پژوهش دو فرضیه به شرح زیر تنظیم شده است:

فرضیه اول: عوامل اجتماعی (مشارکت اجتماعی، اجتماعی شدن جنسیت، تقدیرگرایی و مسائل اقتصادی) بر میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس مؤثرند.

فرضیه دوم: عوامل فرهنگی (مشکلات فرزندپروری، مسائل اعتقادی، مدرگرایی، نگرش‌های فرهنگی و مسائل زناشویی) با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش و داده‌های تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش گردآوری داده‌ها، در دسته پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی قرار دارد. علاوه بر این، با توجه به مسئله و اهداف، این پژوهش در زمره پژوهش‌های کاربردی است. جامعه آماری پژوهش شامل تمام معلمان زن شهرستان گنبد کاووس است. برای تعیین حجم نمونه، از فرمول منطقی کوکران استفاده شده است. دقت احتمالی ۵ درصد در نظر گرفته شده و با توجه به عناصر فرمول و محاسبات انجام شده، حجم نمونه معادل ۳۱۳ نفر تعیین شده است. پس از تعیین حجم نمونه، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب (براساس مناطق آموزش و پرورش

شهرستان گنبد کاووس) برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. با توجه به نوع روش تحقیق و فرضیه‌های مطرح‌شده، داده‌های مورد نیاز به وسیله پرسشنامه و از طریق روش میدانی گردآوری شدند. برای رعایت اصول اخلاقی پژوهش، پرسشنامه‌ها بدون نیاز به ثبت نام پاسخ‌دهندگان در اختیار آن‌ها قرار گرفت و پس از تکمیل جمع‌آوری شد. اعتبار این پرسشنامه با روش محتوایی بررسی شد؛ بدین ترتیب که پس از مطالعه منابع مختلف، پرسشنامه با راهنمایی استادان راهنما، سایر استادان و افراد آگاه (درمجموع ۵ نفر) تهیه شد؛ همچنین برای بررسی پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. در این مطالعه، برای تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آماری توصیفی همچون جداول فراوانی و درصد‌های فراوانی استفاده شده است. در بخش آمار استنباطی، هدف این بود که نتایج مشاهده‌شده در نمونه‌ها به جامعه آماری تعمیم داده شود. به همین منظور، از آزمون‌هایی مانند هم‌بستگی پیرسون، اسپیرمن و تحلیل واریانس بهره گرفته شده است. تحلیل‌های مذکور با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS انجام شده‌اند.

در این پژوهش، برای بررسی پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. به همین منظور ابتدا یک پیش‌آزمون با ۳۰ پرسشنامه اجرا شد تا واریانس نمرات سؤالات محاسبه شود. در جدول ذیل مقادیر آلفای کرونباخ گزارش شده است.

جدول ۱. مقادیر آلفای کرونباخ

مقدار آلفا	تعداد گویه	
۰,۷۸۷	۵۱	عوامل اجتماعی
۰,۷۵۷	۴۸	عوامل فرهنگی
۰,۸۲۱	۳۳	نگرش به فرزندآوری

ابزار روش

مفهوم‌سازی متغیرهای تحقیق براساس مدل تحقیق

براساس مدل تحقیق نگرش به فرزندآوری برای زنان شاغل در دو دسته عوامل فرهنگی و اجتماعی قرار گرفته که در ادامه بیان شده است.

الف) تعریف نظری عوامل اجتماعی

مفهوم عوامل اجتماعی در این پژوهش با در نظر گرفتن سه متغیر اصلی تبیین می‌شود:

مشارکت اجتماعی: فعالیت‌های داوطلبانه و ارادی که از طریق آن‌ها اعضای جامعه در امور

مختلف محلی، شهری و روستایی مشارکت می‌کنند و در مناسبات حیات اجتماعی خود سهیم می‌شوند (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶).

جامعه‌پذیری جنسیت: جامعه‌پذیری نقش‌های جنسیتی، که نوعی از جامعه‌پذیری محسوب می‌شود، به فرایندی اشاره می‌کند که طی آن دختران و پسران رفتارها و امتیازات متناسب با انتظارات جنسیتی را می‌آموزند؛ فرایندی که در شکل‌گیری نگرش‌های جنسیتی آن‌ها مؤثر است. این فرایند از نهاد خانواده آغاز می‌شود و با تأثیرگذاری نهادهایی چون نظام آموزشی، رسانه‌ها و گروه همسالان تداوم می‌یابد (ویتاکر ۱، ۱۹۹۹: ۳۳).

تقدیرگرایی: فATALISم یا تقدیرگرایی باور جمعی ریشه‌داری به شمار می‌آید و بر این اصل استوار است که فرد تمام رخدادهای زندگی اجتماعی خود را تحت سلطه نیروهای فرانسائی و ماوراءطبیعی می‌پندارد. فردی با این نگرش، کنش‌ها و تصمیم‌های خود را نه حاصل اراده و اختیار، بلکه ناشی از خواست نیروهای متافیزیکی می‌داند که در تمام شرایط بر زندگی‌اش حاکم‌اند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۴: ۹).

ب) تعریف نظری عوامل فرهنگی

مفهوم عوامل فرهنگی در این پژوهش با توجه به چهار متغیر اصلی بررسی می‌شود:

رضایت زناشویی: رضایت از زندگی مشترک ناشی از احساس‌های مرتبط با خوشنودی، رضایت و تجربه لذت زن یا شوهر با در نظر گرفتن جنبه‌های مشترک زندگی است. رضایت زناشویی ارزیابی کلی ذهنی فرد از رابطه زناشویی و میزان برآورده شدن نیازها، خواسته‌ها و آرزوهای شخصی و زوجی در این رابطه است. رضایت زناشویی از عوامل متعددی از جمله نحوه تفکر، ادراک فرد از خود و دیگران، انتظارات فرد از زندگی، ویژگی‌های شخصیتی و هیجانات تأثیر می‌پذیرد (فیتزگرالد و اسپلین، ۲۰۲۲؛ سوقندی و محمدباقر، ۱۴۰۳).

مدگرایی: مدگرایی نوعی تمایل به نوگرایی و تغییر در ظاهر و سبک زندگی است که ریشه در نیاز فطری انسان به تنوع و ورود به قلمروهای جدید دارد. این گرایش بیانگر تلاش برای رهایی از کلیشه‌ها و جست‌وجوی سبک‌های نو است. در نتیجه هم‌آمیختگی اجتماعی مدگرایی به همسان‌سازی در پوشش، آرایش و رفتار منجر می‌شود (کوهستانی بحر آسمان و همکاران، ۱۳۹۸).

پ) تعریف نظری نگرش به فرزند آوری

نگرش به فرزندآوری: نگرش به رویداد فرزندآوری به ارزیابی فرد از تصمیم داشتن یا نداشتن فرزند (دیگر) اشاره دارد. این نگرش براساس باورها و ارزش‌هایی شکل می‌گیرد که فرد به فرزندآوری دارد و می‌تواند مثبت یا منفی باشد. نگرش مثبت نشان‌دهنده تمایل و آمادگی فرد برای فرزندآوری است؛ درحالی‌که نگرش منفی می‌تواند به رد یا تأخیر در فرزندآوری منجر شود. اهمیت این نگرش در تأثیر مستقیم آن بر روند زندگی فرد و خانواده است؛ به‌خصوص زمانی که فرزند ناخواسته باشد که معمولاً نگرش منفی به آن وجود دارد (ارجمند سیاه‌پوش و همکاران، ۱۳۹۹). در این تحقیق، منظور گرایش و تمایل به داشتن فرزند از نظر اجتماعی و بیولوژیکی در خانواده‌ها است.

یافته‌ها

۱. یافته‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان می‌دهد از نظر سطح تحصیلات، بیشترین فراوانی پاسخ‌گویان مربوط به گروه دارای مدرک کارشناسی ارشد است؛ به‌گونه‌ای که ۲۳۳ نفر از پاسخ‌گویان، معادل ۷۰٫۷ درصد در این گروه قرار دارند؛ درمقابل، کمترین فراوانی به گروه دارای مدرک دکتری اختصاص دارد که شامل ۲۰ نفر، معادل ۶ درصد از کل نمونه است. این توزیع بیانگر سطح تحصیلات به‌نسبت بالای جامعه مورد مطالعه است. از نظر سنی، نتایج نشان می‌دهد بیشترین تعداد پاسخ‌گویان در رده سنی ۴۱ تا ۵۰ سال قرار دارند. در این گروه سنی، ۱۱۴ نفر معادل ۳۴٫۴۴ درصد از پاسخ‌گویان حضور دارند که بالاترین سهم را میان گروه‌های سنی دارند. این یافته نشان می‌دهد بخش قابل‌توجهی از نمونه پژوهش را معلمان باسابقه و در میانه دوره فعالیت شغلی تشکیل می‌دهند.

بررسی وضعیت تأهل پاسخ‌گویان حاکی از آن است که بیشتر افراد مورد مطالعه متأهل هستند. بر این اساس، ۲۵۴ نفر از پاسخ‌گویان، معادل ۷۶٫۷ درصد، وضعیت تأهل را گزارش کرده‌اند؛ درحالی‌که ۷۷ نفر معادل ۲۳٫۳ درصد از پاسخ‌گویان مجرد بوده‌اند. این توزیع نشان می‌دهد جامعه آماری پژوهش اغلب از زنان متأهل تشکیل شده است. از نظر سابقه خدمت، بیشترین فراوانی به گروه دارای سابقه کاری کمتر از ۵ سال مربوط است؛ به‌طوری‌که ۱۲۸ نفر، معادل ۳۸٫۷ درصد، از پاسخ‌گویان در این گروه قرار دارند؛ درمقابل، کمترین فراوانی به گروه دارای سابقه خدمت بیش از ۲۰ سال اختصاص دارد که شامل ۹ نفر معادل ۴٫۱ درصد از کل نمونه است. این نتایج بیانگر تنوع نسبی در میزان تجربه شغلی پاسخ‌گویان است.

نتایج توصیف متغیرهای اصلی پژوهش نشان می‌دهد میانگین عوامل اجتماعی ۲,۶۹ از ۵ است که کمتر از میانگین فرضی ۳ و بیانگر سطحی پایین‌تر از حد متوسط در این بعد است؛ همچنین میانگین عوامل فرهنگی ۲,۷۸ از ۵ به‌دست آمد که آن نیز پایین‌تر از میانگین فرضی ۳ قرار دارد و نشان‌دهنده وضعیت به‌نسبت نامطلوب این عوامل در جامعه مورد مطالعه است؛ درمقابل، میانگین نگرش به فرزندآوری ۳,۰۷ از ۵ محاسبه شد که تقریباً هم‌سطح با میانگین فرضی ۳ است. این یافته نشان می‌دهد نگرش پاسخ‌گویان به فرزندآوری در وضعیت نسبتاً خنثی قرار دارد و تمایل به فرزندآوری نه به‌طور قاطع مثبت و نه منفی ارزیابی می‌شود.

۲. یافته‌های استنباطی

در این بخش، متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق بررسی و سنجش شده‌اند. بدین منظور از آزمون‌های مقتضی و متناسب با سطح سنجش و توزیع داده‌ها برای سنجش هم‌بستگی یا تفاوت متغیرهای مستقل و وابسته استفاده شده است. قبل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و اجرای آزمون‌های مناسب از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها استفاده شده است.

جدول ۲. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای ارزیابی نرمال بودن داده‌ها

مؤلفه‌ها	مقدار آزمون	سطح معناداری
عوامل اجتماعی	۰/۶۵۲	۱/۳۲۱
مسائل اقتصادی	۰/۳۵۸	۱/۲۳۶
مشارکت اجتماعی	۰/۸۷۴	۱/۱۲۳
جامعه‌پذیری جنسیت	۰/۵۶۲	۱/۱۴۲
تقدیرگرایی	۰/۸۴۵	۱/۱۱۱
عوامل فرهنگی	۰/۴۵۶	۱/۱۵۲
مشکلات فرزندآوری	۰/۹۶۵	۱/۱۴۷
مسائل اعتقادی	۰/۷۸۷	۱/۲۱۳
مسائل زناشویی	۰/۶۵۷	۱/۱۲۳
مدگرایی	۰/۵۶۲	۱/۴۷۱
نگرش‌های فرهنگی	۰/۶۳۲	۱/۱۱۲
نگرش به فرزندآوری	۰/۷۵۰	۱/۲۰۶

چنان که ملاحظه می‌شود، نتایج آزمون درباره هر دو متغیر مستقل و وابسته معنادار نیست؛ بنابراین برای اجرای آزمون‌های مقتضی از آزمون‌های پارامتریک استفاده می‌شود. برای سنجش رابطه متغیر وابسته (نگرش به فرزندآوری) و ابعاد آن با متغیرهای مستقل از آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۳ مشاهده می‌شود:

جدول ۳. آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون فرضیه اول			
متغیر وابسته	متغیر مستقل	مقدار آزمون	سطح معناداری
نگرش به فرزندآوری	عوامل اجتماعی	۰/۵۵۰	۰/۰۰۰
	مسائل اقتصادی	۰/۴۲۸	۰/۰۰۰
	مشارکت اجتماعی	۰/۳۳۸	۰/۰۰۰
	جامعه‌پذیری جنسیت	۰/۴۸۶	۰/۰۰۰
	تقدیرگرایی	۰/۵۷۵	۰/۰۰۰
	مشکلات فرزندپروری	۰/۳۳۸	۰/۰۰۰
	مسائل اعتقادی	۰/۴۴۵	۰/۰۰۰
	مسائل زناشویی	۰/۵۶۳	۰/۰۰۰
	نگرش‌های فرهنگی	۰/۴۲۱	۰/۰۰۰
	مدگرایی	۰/۴۲۹	۰/۰۰۰
	عوامل فرهنگی	۰/۸۵۵	۰/۰۰۰

نتایج آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون نشان می‌دهد بین نگرش به فرزندآوری و مجموعه عوامل اجتماعی و فرهنگی رابطه‌ای معنادار وجود دارد. ضرایب هم‌بستگی به‌دست‌آمده در بازه ۰/۵۵۰ تا ۰/۸۵۵ قرار داشته و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ بوده است. براساس این یافته‌ها، با اطمینان ۹۹ درصد، عوامل اجتماعی و فرهنگی با نگرش به فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند؛ بنابراین فرضیه تحقیق (H1) تأیید و فرض صفر (H0) رد می‌شود. در بررسی جداگانه ابعاد عوامل اجتماعی، متغیرهای مسائل اقتصادی، مشارکت اجتماعی، جامعه‌پذیری جنسیتی و تقدیرگرایی با نگرش به فرزندآوری رابطه معنادار دارند. ضرایب هم‌بستگی این متغیرها به‌ترتیب ۰/۴۲۸، ۰/۳۳۸، ۰/۴۸۶ و ۰/۵۷۵ بوده و سطح معناداری تمام روابط کمتر از ۰/۰۰۱ گزارش شده است. این نتایج بیانگر تأثیر معنادار عوامل اجتماعی بر نگرش به فرزندآوری زنان معلم است؛ همچنین نتایج مربوط به عوامل فرهنگی نشان می‌دهد مشکلات فرزندپروری، مسائل اعتقادی، نگرش‌های فرهنگی، مدگرایی و مسائل زناشویی رابطه‌ای معنادار

با نگرش به فرزندآوری دارند. ضرایب همبستگی این متغیرها در بازه ۰.۳۳۸ تا ۰.۵۶۳ قرار دارد و سطح معناداری تمام آن‌ها کمتر از ۰.۰۰۱ است. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت عوامل فرهنگی نیز نقش مؤثری در تبیین نگرش به فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس ایفا می‌کنند.

جدول پنج‌گانه زیر تحلیل چندمتغیره را برای بررسی تأثیر هم‌زمان متغیر مستقل بر متغیر وابسته (نگرش به فرزندآوری) از طریق آزمون تحلیل رگرسیون نشان می‌دهند. با توجه به این جدول‌ها نتایج حاکی از آن است که:

جدول ۴. خلاصه مدل رگرسیونی

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	خطای معیار تخمین	آماره دوربین واتسون
۰/۶۳۵	۰/۶۲۱	۰/۶۲۷	۲/۲۰۱	۱/۱۰۴

ضریب همبستگی میان متغیر مستقل و دیگر متغیرهای وابسته ۰/۶۳۵ درصد است. درواقع متغیر مستقل می‌تواند ۰/۶۲۷ درصد از واریانس متغیرهای وابسته را به‌شکل تعدیل‌شده تبیین کند. مقدار آزمون دوربین واتسون نیز ۱/۱۰۳ به‌دست آمده است؛ بنابراین فرض عدم همبستگی میان خطاها رد نمی‌شود و امکان استفاده از رگرسیون وجود دارد.

نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف شناسایی تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس انجام شده است. با توجه به روند نزولی باروری در بسیاری از جوامع، به‌ویژه در گروه زنان شاغل و تأثیر مستقیم عوامل اجتماعی و فرهنگی بر تصمیم‌گیری‌های فرزندآوری، شناسایی و تحلیل این عوامل اهمیت ویژه‌ای یافته است. نتایج تحلیل‌های تحقیق نشان می‌دهد بین متغیرهای مستقل تحقیق و متغیر وابسته (نگرش به فرزندآوری) ارتباط معناداری وجود دارد. با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه اصلی «عوامل اجتماعی و فرهنگی با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند.» بین نگرش به فرزندآوری و متغیرهای مستقل به‌ترتیب با مقادیر آزمون (۰/۵۵۰ - ۰/۸۵۵) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) با اطمینان ۹۹ درصد و احتمال خطای ۱، ارتباط معناداری وجود دارد. بدین ترتیب، فرض تحقیق (H1) پذیرفته و فرض صفر (H0) رد می‌شود. به بیانی دیگر عوامل اجتماعی و فرهنگی با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند. بدین ترتیب نتیجه تحقیق با نتایج تحقیقات پیشین، از جمله عراقیان مجرد و همکاران (۱۴۰۲)، مکوندی و همکاران (۱۴۰۲)، عربی

و همکاران (۱۴۰۲)، رهنما و همکاران (۱۴۰۱)، ضرغام‌زاده و ضیایی (۱۴۰۱)، شمس نجفی (۱۴۰۱)، بگی و همکاران (۱۴۰۰)، رفیعی رقیمی (۱۳۹۹)، طاووسی و همکاران (۱۳۹۵) و پدرو و همکاران (۲۰۲۱) همسو و منطبق است.

با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول «عوامل اجتماعی (مشارکت اجتماعی، تقدیرگرایی، اجتماعی شدن جنسیت و مسائل اقتصادی) با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند.» بین نگرش به فرزندآوری و متغیرهای مستقل به ترتیب با مقادیر آزمون (۰/۴۲۸ - ۰/۳۳۸ - ۰/۴۸۶ - ۰/۵۷۵) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) با اطمینان ۹۹ درصد و احتمال خطای ۱ درصد، ارتباط معناداری وجود دارد. بدین ترتیب، فرض تحقیق (H1) پذیرفته شده و فرض صفر (H0) رد می‌شود؛ به بیانی دیگر، عوامل اجتماعی (مشارکت اجتماعی، مدگرایی، اجتماعی شدن جنسیت و مسائل اقتصادی) با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند. بدین ترتیب نتیجه تحقیق با نتایج تحقیقات پیشین عراقیان مجرد و همکاران (۱۴۰۲)، مکوندی و همکاران (۱۴۰۲)، عربی و همکاران (۱۴۰۲)، رهنما و همکاران (۱۴۰۱)، ضرغام‌زاده و ضیایی (۱۴۰۱)، شمس و نجفی (۱۴۰۰)، بگی و همکاران (۱۴۰۰)، رفیعی رقیمی (۱۳۹۹)، طاووسی و همکاران (۱۳۹۵) و پدرو و همکاران (۲۰۲۱) همسویی دارد.

با توجه به نتایج آزمون فرضیه دوم «عوامل فرهنگی (مشکلات فرزندپروری، مسائل اعتقادی، تقدیرگرایی، نگرش‌های فرهنگی و مسائل زناشویی) با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند.» بین نگرش به فرزندآوری و متغیرهای مستقل با مقدار آزمون (۰/۳۳۸ - ۰/۴۴۵ - ۰/۵۶۳) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) با اطمینان ۹۹ درصد و احتمال خطای ۱ درصد ارتباط معناداری وجود دارد. بدین ترتیب، فرض تحقیق (H1) پذیرفته شده و فرض صفر (H0) رد می‌شود. به بیانی دیگر، عوامل فرهنگی (مشکلات فرزندپروری، مسائل اعتقادی و مسائل زناشویی) با میزان فرزندآوری زنان معلم شهرستان گنبد کاووس رابطه دارند. بدین ترتیب نتیجه تحقیق با نتایج تحقیقات پیشین عراقیان مجرد و همکاران (۱۴۰۲)، مکوندی و همکاران (۱۴۰۲)، عربی و همکاران (۱۴۰۲)، رهنما و همکاران (۱۴۰۱)، ضرغام‌زاده و ضیایی (۱۴۰۱)، شمس و نجفی (۱۴۰۰)، بگی و همکاران (۱۴۰۰)، رفیعی رقیمی (۱۳۹۹)، طاووسی و همکاران (۱۳۹۵) و پدرو و همکاران (۲۰۲۱) همسو و منطبق است.

نتایج آزمون رگرسیون نشان می‌دهد رابطه میان متغیرهای مستقل در سطح خطای ۱ درصد و اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. مقدار R^2 به دست آمده در این تحقیق ۰/۶۳۵ است که نشان می‌دهد مجموع متغیرهای مستقل تحقیق، ۰/۶۲۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر، نزدیک به ۷ درصد از تغییرات متغیرهای وابسته ناشی از متغیرهای

مستقل تحقیق و مابقی تغییرات به عوامل و متغیرهایی مرتبط است که در این تحقیق بررسی نشده‌اند؛ همچنین با توجه به نتایج آزمون تولرانس می‌توان نتیجه گرفت که اطلاعات مربوط به متغیرها به اندازه‌ای کافی است که استفاده از تحلیل رگرسیون مشکلی ایجاد نمی‌کند. آزمون VIF نیز ضرایب رگرسیون را نشان می‌دهد که برای پیش‌بینی رگرسیون مناسب هستند.

براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی با گسترش دامنه متغیرها، علاوه بر عوامل اجتماعی و فرهنگی، متغیرهایی مانند خانواده‌گرایی، ارزش‌های خانوادگی، فردگرایی، مهارت‌های ارتباطی زوجین، سلامت روانی، حمایت اجتماعی، فشارهای فرهنگی و سطح استرس شغلی نیز بررسی شوند تا درک جامع‌تری از عوامل مؤثر بر فرزندآوری حاصل شود؛ همچنین استفاده از ابزارهای سنجش استاندارد و معتبر بین‌المللی در کنار پرسشنامه‌های محقق‌ساخته و به‌کارگیری روش‌های کیفی مانند مصاحبه‌های عمیق و گروه‌های کانونی می‌تواند به افزایش اعتبار یافته‌ها و فهم عمیق‌تر نگرش‌ها و انگیزه‌های فرزندآوری کمک کند. از منظر کاربردی، با توجه به نقش تعیین‌کننده عوامل اجتماعی و فرهنگی در نگرش به فرزندآوری توصیه می‌شود سیاست‌گذاران، به‌ویژه در حوزه آموزش و پرورش، اقدامات حمایتی مؤثری برای زنان شاغل انجام دهند. فراهم‌سازی امکاناتی مانند مهدکودک‌های درون‌سازمانی، افزایش مرخصی زایمان، ساعات کاری منعطف و امکان دورکاری می‌تواند به کاهش تعارض میان نقش شغلی و مادری و تسهیل تصمیم‌گیری درباره فرزندآوری کمک کند؛ همچنین طراحی دوره‌های آموزشی مهارت‌های ارتباطی و زناشویی و بازنگری در محتوای فرهنگی رسانه‌ها و نظام آموزشی با تأکید بر ترویج نگرش‌های خانواده‌محور و اصلاح نگرش‌های تقدیرگرایانه می‌تواند زمینه‌ساز تقویت نگرش مثبت به فرزندآوری شود. در این راستا، ارائه مشوق‌های شغلی و رفاهی برای زنان فرهنگی که بیش از یک فرزند دارند نیز می‌تواند نقش انگیزشی مؤثری ایفا کند. در کنار این پیشنهادها، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز همراه بوده است. با وجود استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، امکان تعمیم کامل نتایج به سایر مناطق جغرافیایی به دلیل تفاوت‌های فرهنگی و جمعیتی وجود ندارد. اتکای پژوهش بر داده‌های خودگزارشی پرسشنامه‌ای نیز ممکن است از دقت و صداقت پاسخ‌دهندگان تأثیر پذیرفته باشد. از سوی دیگر، برخی عوامل محیطی و فردی مانند شرایط خانوادگی، وضعیت اقتصادی، ویژگی‌های شخصیتی و محیط کاری که می‌توانند بر نگرش به فرزندآوری مؤثر باشند، در این پژوهش کنترل نشده‌اند و این امر می‌تواند بر تفسیر نتایج تأثیرگذار باشد.

منابع

- ارجمند سیاه‌پوش، ع.، زینی وند، م.، و رضاپور، د. (۱۳۹۹). تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به فرزندآوری (مورد مطالعه: کارکنان آموزش و پرورش شهر اندیمشک). مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۲(۱)، ۱۵۷-۱۷۶.
- اسحاقی، م.، محبی، س. ف.، پاپینژاد، ش.، و جهاندار، ز. (۱۳۹۳). چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل؛ یک مطالعه کیفی. زن در توسعه و سیاست، ۱۲(۱)، ۱۱۱-۱۳۴.
- آسوده، ی. (۱۴۰۱). بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی و جمعیت‌شناختی مؤثر بر فرزندآوری (مطالعه موردی: کارمندان زن متأهل آموزش و پرورش ناحیه یک شهر ارومیه). رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، ۴(۱۰)، ۲۲۴-۱۷۳.
- بانک جهانی آمار (۱۴۰۰). آمارهای جمعیتی.
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=IR>
- بگی، م.، صادقی، ر.، و حاتمی، ع. (۱۴۰۰). تمایل به فرزندآوری در ایران: تعیین‌کننده‌ها و محدودیت‌ها، مطالعات راهبردی فرهنگ، ۱(۴)، ۵۹-۷۹.
- تاجبخش، غ. (۱۳۹۹). مطالعه زمینه‌ها و بسترهای کاهش نرخ باروری: پژوهشی کیفی. فصلنامه جمعیت، ۲۵(۱۱۳ و ۱۱۴)، ۶۹-۹۶.
- جوادی، م.، اکبری کامرانی، م.، کبیر، ک.، و یزدخواستی، م. (۱۴۰۲). ارتباط خودکارآمدی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده با قصد فرزندآوری در زنان متأهل شهر البرز در سال ۱۴۰۲. مجله پرستاری و مامایی، ۲۱(۱۱)، ۹۰۶-۹۱۷.
- چاپکی، ا.، سیدان، ف.، و ساعتی معصومی، ط. (۱۳۹۷). ارزش‌های فرهنگی و گرایش به فرزندآوری در زنان ۴۹-۱۵ ساله شهر همدان. مطالعات جنسیت و خانواده، ۶(۱)، ۱۰۶-۱۳۷.
- حائری مهریزی، ع.، طاووسی، م.، صدیقی، ژ.، مطلق، م.، اسلامی، م.، نقی‌زاده، ف.، و منتظری، ع. (۱۳۹۶). دلایل تمایل و عدم تمایل به فرزندآوری در میان مردم شهری و روستایی ایران: یک مطالعه ملی. پایش، ۱۶(۵)، ۶۳۷-۶۴۵.

- حسینی، ح. (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر جمعیت‌شناسی اجتماعی-اقتصادی و تنظیم خانواده، همدان: انتشارات دانشگاه بوعلی سینا.
- راد، ف. و ثوابی، ح. (۱۳۹۴). بررسی گرایش به باروری و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مطالعه موردی زنان متأهل ۵۰-۱۵ ساله ساکن شهر تبریز). مطالعات زن و خانواده، ۳ (۱)، ۱۲۷-۱۵۵.
- رفیعی رقیمی، ف. (۱۳۹۹). کشف عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری در دهه اخیر، نشریه علمی فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، ۱۵ (۵۳)، ۱۵۵-۱۷۵.
- رهنما، آ.، روزبه، ن.، سلیمی اصل، ع.، کاظمی گراشی، ز.، عباس زاده، م. و دبیری، ف. (۱۴۰۱). عوامل مرتبط با فرزندآوری در ایران: یک مطالعه مروری سیستماتیک، طب پیشگیری، ۹ (۱)، ۶-۱۹.
- ساروخانی، ب. (۱۳۷۰). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده. تهران: سروش.
- سراج زاده، ح. و توکلی، م. (۱۳۸۰). بررسی تعریف عملیاتی دین‌داری در پژوهش‌های اجتماعی، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی، پژوهش ویژه مطالعات اجتماعی دین، ۵ (۲۰) و ۲۱).
- سوقندی، ع. و محمدباقر، ع. (۱۴۰۳). بررسی رابطه معنای زندگی با رضایت زناشویی و انعطاف‌پذیری روانی زوجین. فصلنامه ایده‌های نوین روان‌شناسی، ۲۰ (۲۴)، ۱-۱۴.
- شمس، ز. و نجفی، م. (۱۴۰۰). بررسی موانع فرزندآوری از منظر آیات و روایات (با رویکرد نقد ادله فمینیسم)، تفسیر پژوهی، ۸ (۱۶)، ۹۹-۱۲۶.
- صحرانیان، م. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر نابرابری جنسیتی در بین زنان متأهل شهر جهرم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد جهرم.
- ضرغام‌زاده، م. و ضیایی، ع. (۱۴۰۱). بررسی موانع فرزندآوری با رویکرد دینی و اجتماعی، دهمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران.
- طاووسی، م.، اسماعیلی مطلق، م.، اسلامی، م.، حائری مهریزی، ع.، هاشمی، ا. و منتظری، ع. (۱۳۹۵). فرزندآوری از دیدگاه شهروندان تهرانی: دلایل تمایل و عدم

تمایل، پایش، ۱۵ (۶)، ۶۶۳-۶۶۸.

- عراقیان مجرد، ف.، خانی، ص.، یعقوبی، ط.، حسنی مقدم، ص.، و جویباری، ل. (۱۴۰۲). تبیین عوامل مؤثر بر فرزندآوری در ایران: یک مطالعه متاستز. مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ۳۳ (۲)، ۲۹۱-۳۰۲.
- عربی، س ه.، ملکی، م.، و بهرامی، ح. (۱۴۰۲). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر فرزندآوری در ایران، مطالعات راهبردی زنان، ۲۵ (۹۹)، ۱۲۹-۱۶۴.
- عرفانی، ا. (۱۳۹۲). باروری در ایران و شهر تهران: میزان‌ها، روندها و تفاوت‌ها. مطالعات جمعیتی، ۱۱ (۱)، ۸۷-۱۰۷.
- عرفانی، ا.، و شجاعی، ج. (۱۳۹۸). دلایل تمایل به نداشتن فرزند در شهر تهران، ایران. سلامت جامعه، ۶ (۲)، ۱۱۶-۱۲۹.
- عزیزمحمدی، س.، و حمیدی‌دورباش، ز. (۱۴۰۱). نقش دولت در تغییرات نرخ باروری در ایران از منظر متغیرهای اقتصادی. تحلیل‌های اقتصادی توسعه ایران، ۸ (۲)، ۱۳۳-۱۵۲.
- غفاری، ز.، و عابدی، م. (۱۴۰۳). چالش‌های اجتماعی و فرهنگی مؤثر در فرزند آوری، اولین همایش ملی بهداشت باروری و سلامت روان زنان، تبریز.
- غفاری، غ.، و نیازی، م. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی مشارکت. تهران: نشر نزدیک.
- کاظمی، ف.، علیمزادی، ز.، معصومی، س.، سلطانیان، ع.، کرمی، ز.، و فضل‌ی، س. (۱۴۰۴). عوامل مؤثر بر نگرش به باروری در همدان در سال ۱۴۰۳: یک مطالعه مقطعی-تحلیلی. مجله پرستاری و مامایی، ۲۲ (۱۲)، ۱۰۵۰-۱۰۶۲.
- کشاورز، ح.، بهرامیان، م.، مهاجرانی، ع.، حسین‌پور، ک. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر تفاوت رفتار باروری عشایر اسکان‌یافته و کوچ‌رو سمیرم. مجله تحقیقات نظام سلامت، ۸ (۳)، ۴۶۵-۴۶۶.
- کوهستانی بحر آسمان، ف.، محمدی، ا.، و جهانبخش، ا. (۱۳۹۸). بررسی ارتباط بین مدگرایی و هویت اجتماعی در بین دختران جوان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر کرمان. فصلنامه زن و جامعه، ۱۰ (۳۹)، ۲۱۵-۲۳۸.

- محسنی تبریزی، ع. (۱۳۷۸). فرهنگ فقر. انتشارات دانشگاه آزاد اراک.
- محسنی تبریزی، ع. (۱۳۸۴). سنجش رابطه میان احساس کارآمدی سیاسی، بی‌قدرتی و فATALیسم در زنان بالغ مناطق شهری کشور. مؤسسه مطالعات و تحقیقات دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- محمدی، ز.، دانش، پ.، و پیشپه‌ار، ا. (۱۴۰۱). عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر گرایش به فرزندآوری. مطالعات فرهنگی پلیس، ۱۰ (۱)، ۱۳-۲۶.
- محمدی، م.، و رستگارخالد، ا. (۱۳۹۴). تغییرات فرهنگی و اُفت باروری در ایران (بر پایه تحلیل ثانویه داده‌های پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان). جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶ (۲)، ۱۵۹-۱۸۰.
- محمودیان، ح.، و محمودیانی، س. (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی نگرش مردان و زنان به تعداد فرزندان دلخواه (مطالعه موردی افراد در شرف ازدواج مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی منتخب شهر کرمانشاه). مطالعات راهبردی زنان، ۱۶ (۶۴)، ۹۷-۱۲۴.
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۴). آمارهای جمعیتی. <https://amar.org.ir/news/id/17384>
- مکوندی، ز.، علیدوستی، م.، شفاعیان، م.، همتی، ف. (۱۴۰۲). عوامل مؤثر بر فرزندآوری در مادران تک‌فرزند و چند فرزند: یک مطالعه مقایسه‌ای. مجله پرستاری و مامایی، ۲۱ (۵)، ۳۸۵-۳۹۳.
- منصوریان، م. و خوشنویس، ا. (۱۳۸۵). ترجیحات جنسی و گرایش زنان همسردار به رفتار باروری، علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۲۴ (۲): ۱۳۰-۱۴۶.
- نوبخت، ر.، دراهکی، ا.، و قاسمی اردهایی، ع. (۱۴۰۲). برآورد میزان باروری کل موردنیاز برای سطح جانشینی در ایران با استفاده از روش پرستون طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴. فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۰ (۱۰۱)، ۱-۲۸.
- نیازی، م.، تورنجی‌پور، ف.، نوروزی، م.، و عسگری کویری، ا. (۱۳۹۵). فراتحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر باروری در ایران. برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۷ (۲۹)، ۶۹-۱۱۹.

References

- Arabi, S. H., Maleki, M. H., and Bahrami, H. (2023). Identifying and prioritizing the factors influencing childbearing in Iran. *Strategic Studies on Women*, 25(99), 129–164. (In Persian)
- Araghian Mojarad, F., Khani, S., Yaghoubi, T., Hassani Moghadam, S., and Jouybari, L. (2023). Explaining factors affecting childbearing in Iran: A meta-synthesis. *Mazandaran University of Medical Sciences Journal*, 33(2), 291–302. (In Persian)
- Arjmand Siahpoosh, E., Zeinivand, M., and Rezapour, D. (2020). A sociological analysis of the factors influencing attitudes toward childbearing (Case study: Education staff in Andimeshk). *Iranian Journal of Social Development Studies*, 12(1), 157–176. (In Persian)
- Asoudeh, Y. (2022). An investigation of social, cultural, and demographic factors affecting childbearing (Case study: Married female staff of District 1 Education Office in Urmia). *New Approaches in Islamic Studies*, 4(10), 173–224. (In Persian)
- Azizmohammadi, S., & Hamidi Dorbash, Zh. (2022). The role of government in fertility rate changes in Iran through economic variables. *Economic Development Analysis of Iran*, 8(2), 133–152. (In Persian)
- Bagi, M., Sadeghi, R., and Hatami, A. (2021). Desire for childbearing in Iran: Determinants and constraints. *Strategic Studies of Culture*, 1(4), 59–79. (In Persian)
- Burwell, Roland. (1999). *Dimensions of Religious commitment, in the Measure of Religiosity*, by Hill and Hood, Birmingham.
- Chabaki, O. B., Seyedan, F., and Sa'ati Masoumi, T. (2018). Cultural values and childbearing tendency among women aged 15–49 in Hamadan. *Gender and Family Studies*, 6(1), 106–127. (In Persian)
- Erfani, A. (2013). Fertility in Iran and Tehran: Levels, trends, and differences. *Population Studies*, 1(1), 87–107. (In Persian) Erfani, A., and Shojaei, J. (2020). Reasons for unwillingness to have children in Tehran, Iran. *Community Health*, 6(2), 116–129. (In Persian)

Persian)

- Es'haqi, M., Mohbi, S. F., Papinejad, Sh., and Jahandar, Z. (2014). Childbearing challenges among employed women: A qualitative study. *Women in Development and Politics*, 12(1), 111–134. (In Persian)
- Ghaffari, Gh., and Niazi, M. (2007). *Sociology of participation*. Tehran: Nazdik Publishing. (In Persian)
- Ghaffari, Z., and Abedi, M. (2024). Social and cultural challenges affecting childbearing. *First National Conference on Reproductive Health and Women's Mental Health*, Tabriz. (In Persian)
- Haeri Mehruzi, A. A., Tavousi, M., Sedighi, Zh., Motlagh, M. E., Eslami, M., Naghi-zadeh, F., and Montazeri, A. (2017). Reasons for willingness or unwillingness to have children among urban and rural populations in Iran: A national study. *Payesh*, 16(5), 637–645. (In Persian)
- Hossein, H. (2014). *An introduction to socio-economic demography and family planning*. Hamedan: Bu-Ali Sina University Press. (In Persian)
- Javadi, M., Akbari Kamrani, M., Kabir, K., and Yazdkhasti, M. (2023). The relationship between self-efficacy, perceived social support, and childbearing intentions among married women in Alborz City in 2023. *Nursing and Midwifery Journal*, 21(11), 906–917. (In Persian)
- Kazemi, F., Alimoradi, Z., Masoumi, S. Z., Soltanian, A., Karami, Z., and Fazeli, S. (2025). Factors affecting fertility attitudes in Hamadan in 2024: A cross-sectional analytical study. *Nursing and Midwifery Journal*, 22(12), 1050–1062. (In Persian)
- Keshavarz, H., Bahramian, M., Mohajerani, A. A., and Hosseinpour, K. (2012). Factors influencing differences in fertility behavior among nomadic and settled tribes in Semirom. *Health System Research Journal*, 8(3), 456–465. (In Persian)
- Kouhestani Bahraseman, F., Mohammadi, A., and Jahanbakhsh, E. (2019). The relationship between fashion orientation and social identity among girls aged 15–29 in Kerman. *Women and Society Quarterly*, 10(39), 215–238. (In Persian)

- Lee, R., & Mason, A. (2014). Is Low Fertility Really a Problem? Population Aging, Dependency, and Consumption. *Science*, 346(6206), 229-234.
- Mahmoudian, H., & Mahmoudiani, S. (2014). Comparing men's and women's attitudes toward desired number of children (Case study: Engaged individuals attending health centers in Kermanshah). *Women's Strategic Studies*, 16(64), 97-124. (In Persian)
- Makvandi, Z., Alidousti, M., Shafaian, M., & Hemmati, F. (2023). Factors influencing childbearing among mothers with one child and multiple children: A comparative study. *Nursing and Midwifery Journal*, 21(5), 385-393. (In Persian)
- Mohammadi, M., & Rastegar Khaled, A. (2015). Cultural changes and fertility decline in Iran: A secondary analysis of the Iranian Values and Attitudes Survey. *Applied Sociology*, 26(2), 159-180. (In Persian)
- Mohammadi, Z., Danesh, P., & Pishbahar, A. (2022). Socio-cultural factors influencing the tendency toward childbearing. *Police Cultural Studies*, 10(1), 13-26. (In Persian)
- Mohseni Tabrizi, A. (1999). *Culture of poverty*. Arak: Islamic Azad University Press. (In Persian)
- Mohseni Tabrizi, A. (2005). *Measuring the relationship between political efficacy, powerlessness, and fatalism among adult urban women*. Institute for Social Studies and Research, University of Tehran. (In Persian)
- Morgan S.P., & Taylor M.G. (2006). Low Fertility at the Turn of the Twenty-First Century. *Annu Rev Sociol*, 32, 375-399.
- Morgan, S. P. (2003). Is Low Fertility a Twenty-First-Century Demographic Crisis? *Demography*, 40(4), 589-603.
- Niazi, M., Toranjipour, F., Norouzi, M., & Asgari Kooyi, E. (2016). A meta-analysis of social factors affecting fertility in Iran. *Welfare Planning and Social Development*, 7(29), 69-119. (In Persian)
- Nobakht, R., Darahki, A., & Ghasemi Ardehai, A. (2023).

Estimating the total fertility rate required for replacement level in Iran using the Preston method (2006–2015). *Social Sciences Quarterly*, 30(101), 1–28. (In Persian)

- Ochs, J., & Roth, A.E. (1959). Eperimental study of seuntiol Bargaining. *American Economic Review*, 12-13, 322-14.
- Pedro, J., Brandão, T., Fernandes, J. et al. (2021). Perceived Threat of Infertility and Women's Intention to Anticipate Childbearing: The Mediating Role of Personally Perceived Barriers and Facilitators. *J Clin Psychol Med Settings*, 28, 457-467.
- Piltan, F. (2000). The impact of marginalization on social deviations in Jahrom County. *Master's thesis*, Islamic Azad University of Arak. (In Persian)
- Rad, F., & Sevabi, H. (2015). Fertility attitudes and related social factors (Case study: Married women aged 15–50 in Tabriz). *Women and Family Studies*, 3(1), 127–155. (In Persian)
- Rafiei Raghimi, F. (2020). Discovering deterrent factors of childbearing among couples in the last decade. *Women and Family Scientific-Cultural Journal*, 15(53), 155–175. (In Persian)
- Rahnama, A., Rouzbeh, N., Salimi Asl, A., Kazemi Gerashi, Z., Abbaszadeh, M., & Dabbiri, F. (2022). Factors associated with childbearing in Iran: A systematic review. *Preventive Medicine*, 9(1), 6–19. (In Persian)
- Sahrayan, M. (2010). Investigating factors influencing gender inequality among married women in Jahrom. *Master's thesis*, Islamic Azad University of Jahrom. (In Persian)
- Saroukhani, B. (1991). *Introduction to the sociology of the family*. Tehran: Soroush. (In Persian)
- Serajzadeh, H., and Tavakoli, M. (2001). Evaluating the operational definition of religiosity in social research. *Social Research Quarterly*, 5(20–21). (In Persian)
- Shams, Z., & Najafi, M. J. (2021). Investigating barriers to childbearing from the perspective of Quranic verses and narrations (Critique of feminist arguments). *Tafsir Research*, 8(16), 99–126. (In Persian)

- Sobotka, T., & Beaujouan, É. (2014). Two is best? The persistence of a two-child family ideal in Europe. *Population and Development Review*, 40(3), 391-419.
- Soghandi, A., & Mohammadbagher, A. (2024). The relationship between meaning in life, marital satisfaction, and psychological flexibility among couples. *New Psychological Ideas Quarterly*, 20(24), 1-14. (In Persian)
- Spengler, J. J. (1966). Values and fertility analysis. *Demography*, 3(1), 109-130.
- Tajbakhsh, Gh. (2020). A qualitative study of the contexts and backgrounds of fertility decline. *Population Quarterly*, 25(113-114), 69-96. (In Persian)
- Tavousi, M., Esmaeili Motlagh, M., Eslami, M., Haeri Mehruzi, A. A., Hashemi, A., & Montazeri, A. (2016). Childbearing from the perspective of Tehran residents: Reasons for willingness or unwillingness. *Payesh*, 15(6), 663-668. (In Persian)
- Teitelbaum, M. S. (1987). The fear of population decline. *Population Today*, 15(3), 6-8.
- Testa, M. R. (2019). Family sizes in Europe: Evidence from the Generations and Gender Survey. *Demographic Research*, 41, 89-124.
- Whitaker, L. (1999). *Women in Politics, Outsiders or Insiders?*. Prentic Hall.
- Zarghamzadeh, M. S., & Ziaei, A. (2022). Examining childbearing barriers with religious and social approaches. *10th Scientific Conference on Educational Sciences, Psychology, and Social-Cultural Issues of Iran*, Tehran. (In Persian)